

(1649—1825). Т. 20 (1775—1780): Законы (14233—15105). — 1034 с. — № 14.275. — С. 82—86.

5. *Проектъ* Уголовнаго Уложенія Россійской Имперіи. Часть первая. Основанія уголовного права. — СПб. : Печатано при Сенатской Типографіи, 1813. — 49, IV, V с.

6. *Проектъ* Уголовнаго Уложенія Россійской Имперіи. Часть вторая: О наказаніяхъ за государственныя и общественныя преступленія. — СПб. : Печатано при Сенатской Типографіи, 1813. — 110, XII, 1 с. (без Таблицы).

7. *Объ отступающихъ* отъ православія : Именной, данный Управляющему Министерствомъ Внутреннихъ Дѣлъ, 21 Марта 1840 года // Полное собрание законов Россійской имперіи. Собрание (1825—1881). Т. 15 (1840): Часть 1: Законы (13044—14140). — 855 с. — № 13280а. — С. 170—171.

8. *Проектъ Уложенія* о наказаніяхъ уголовныхъ и исправительныхъ, внесенный въ 1844 году въ Государственный Совѣтъ, съ подробнымъ означеніемъ основаній каждаго изъ внесенныхъ въ сей проектъ постановленій [Текст]. — СПб. : Типографія Втораго Отделенія Собственной Е. И. В. Канцеляріи, 1871. — 3, LXIX, 730, X, 17, 46 с., приложение.

9. *Уложеніе о наказаніяхъ* уголовныхъ и исправительныхъ [Текст]. — СПб. : Въ Типографіи Втораго Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1845. — IV, 898, XVII с.

Людмила Миколаївна АБАКІНА-ПІЛЯВСЬКА,

здобувач кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ ЗА ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ЗЛОЧИНУ

Чинне кримінальне законодавство України не закріплює причетність до злочину як самостійний інститут кримінального права, не містить родового поняття. Із існуючих кримінально-правових приписів не впливає чітких підстав притягнення до відповідальності всього кола причетних до злочину осіб. Така ситуація викликає ряд характерних проблем при кваліфікації правопорушень та існування окремого спектра протиправних діянь поза правовим полем. Тому актуальною є розробка теоретичних засад закріплення причетності до злочину як окремого самостійного інституту кримінального права та встановлення підстав відповідальності причетних до злочину осіб.

Причетність до злочину — це умисне або необережне протиправне діяння (дія або бездіяльність) без ознак співучасті, яке пов'язане з основним (попереднім) злочином, що не сприяло та не обумовлюва-

ло його вчинення. Суспільна небезпека причетності до злочину полягає в тому, що така протиправна діяльність перешкоджає розкриттю та розслідуванню злочинів, викриттю винних осіб, що ускладнює роботу правоохоронних і судових органів. Тим самим порушується принцип невідворотності кримінальної відповідальності, не досягається мета відновлення соціальної справедливості, завдається шкода нормальному функціонуванню діяльності правоохоронних органів. При цьому чим більшим ступенем суспільної небезпеки характеризується основний (попередній) злочин, тим більшої шкоди суспільним відносинам може заподіяти причетність до нього.

Основний (попередній) злочин — це суспільно небезпечне діяння (закінчений або незакінчений злочин), передбачене Особливою частиною КК України, яке передувало вчиненню причетного діяння та з приводу якого виникає причетність до злочину.

Оскільки причетність до злочину містить похідний характер від основного (попереднього) злочину та залежить від ступеня суспільної небезпеки останнього, актуальним є встановлення та аналіз такого зв'язку. Важливим є визначення, яким чином рівень суспільної небезпеки основного (попереднього) злочину впливає на причетність до такого злочину, як проявляється такий зв'язок та які його наслідки.

Відтак, в розрізі активного напрямку кримінально-правової політики гуманізації, вважаємо за необхідне визначити правову природу причетності до злочину невеликої тяжкості. Видається, що в силу незначного рівня суспільної небезпеки раціональним є віднесення таких діянь до категорії малозначних.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 11 чинного Кримінального кодексу України не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Як вказує Т. Б. Севастьянова, недостатня наукова розробка поняття малозначного діяння у теорії кримінального права призводить до проблем у застосуванні ч. 2 ст. 11 КК України на практиці [1, с. 6]. Більшість працівників правоохоронних органів стикається, перш за все, з проблемою визначення ознак малозначного діяння, що тягне за собою помилки при його кримінально-правовій оцінці. Внаслідок відсутності чітких визначень малозначності діяння мають місце випадки притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка цього не заслуговує, або, навпаки, до помилкового виправдан-

ня злочинця. Тому додаткового розгляду потребують питання визначення ознак малозначності діяння.

О. Бангишев зазначає, що малозначне діяння, яке не є злочином, повинно мати такі властивості: всі ознаки, що характеризують той чи інший злочин; не містити в собі тієї суспільної небезпеки, що є характерною для злочину, та малозначне діяння суб'єктивно; за задумом тієї особи, що його вчиняє, не спрямоване на заподіяння істотної шкоди. Автор наголошує на тому, що малозначне діяння не є злочином, а в ч. 2 ст. 11 Кримінального кодексу України йдеться про відсутність кримінальної відповідальності, а не звільнення від неї [2, с. 94—96].

Основним моментом встановлення малозначності причетності до основного (попереднього) злочину є відсутність суспільної небезпеки такого діяння. Суспільна небезпека є загальною властивістю будь-якого злочину, яка виражається через закріплені законодавцем його об'єктивно-суб'єктивні ознаки. При визначенні рівня суспільної небезпеки причетного діяння необхідно враховувати ряд моментів, що на нього впливають. Мова йде про важливість та значення об'єкта посягання (для прикладу, малозначність не може бути застосована до тяжких злочинів, де об'єктом виступають державний устрій, державна безпека, основні природні права людини та ін.), характер завданої шкоди, спосіб вчинення діяння, всі елементи суб'єктивної сторони діяння, характеристики самої особи, повторність вчинення (що виключає можливість застосування положень про малозначність).

Отже, малозначне діяння — це така формально передбачена Кримінальним кодексом України умисна дія або бездіяльність суб'єкта злочину, яка через малозначність заподіяної чи потенційної шкоди не є суспільно небезпечною. При цьому незначний рівень суспільної небезпеки у даному випадку означає, що така дія або бездіяльність хоча і заподіяла охоронюваному КК об'єкту посягання шкоду (створила загрозу заподіяння шкоди), але ця шкода не є істотною.

Відтак, причетність до злочину невеликої тяжкості відносимо до категорії малозначних діянь на основі того, що таке діяння причетної особи хоча й містить ознаки протиправного діяння, однак не передбачає можливим завдання істотної шкоди суспільним відносинам, поставленим під охорону кримінальним законом, та не характеризуються відповідним рівнем суспільної небезпечності, що виправдовує відсутність необхідності застосування кримінальної відповідальності чи інших заходів кримінально-правового впливу, особливо у світлі процесу гуманізації кримінальної юстиції та напрямків її реалізації.

Звернено увагу на поняття «істотна шкода». Дане поняття містить оціночний характер, його зміст визначається оцінкою правозастосовними органами всіх конкретних обставин справи. Вважаємо, що причетність до злочину невеликої тяжкості суб'єктивно не спрямована на заподіяння істотної шкоди. За наявності такої спрямованості, коли істотна шкода не була заподіяна з обставин, що не залежали від волі людини, ми не можемо вести мову про малозначне діяння.

На підставі вивчення особливостей кримінально-правової природи явища причетності до злочину, встановлення значення та характеру суспільної небезпеки нами пропонується причетність до злочину невеликої тяжкості віднести до категорії малозначних діянь. Пояснимо це тим, що причетне до злочину невеликої тяжкості діяння у вигляді дії чи бездіяльності, яка хоч і формально містить склад одного із видів причетності (заздалегідь не обіцяне приховування злочину, злочинця та наслідків злочину; заздалегідь не обіцяне придбання, отримання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом; заздалегідь не обіцяне потурання злочину або заздалегідь не обіцяне недонесення про злочин), але через свою малозначність не становить суспільної небезпеки. Як вже було зазначено, суспільна небезпека — оціночне поняття, яке не містить чітко визначених критеріїв для визначення розміру, тому щодо відсутності суспільної небезпеки ми можемо говорити про те, що таке діяння не заподіяло і не могло заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі, будь-якому охоронюваному кримінальним законом об'єкту.

Отже, відсутня необхідність, правові підстави та фактори соціальної і правової обумовленості встановлення заходів кримінально-правового впливу на особу, яка вчинила причетне до злочину невеликої тяжкості діяння.

Дослідження етимологічних особливостей кримінально-правової характеристики, рівня суспільної небезпеки, факторів соціальної обумовленості, нормативних підстав та результатів дослідження емпіричної бази (судової статистики та практики, стану злочинності) приводить нас до висновку щодо необхідності визначення причетного діяння до злочинів середньої тяжкості як кримінального проступку.

Так, Концепція реформування кримінальної юстиції «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» 2008 року спрямована на гуманізацію кримінального законодавства. Пропозиція ввести категорію кримінального проступку є цілком обґрунтованою на сучасному етапі розвитку суспільних від-

носин. Вказана Концепція зазначає віднесення до категорії кримінального проступку діянь, які чинним КК України визнаються злочинами невеликої тяжкості та мають незначний ступінь суспільної небезпеки. Так головним критерієм розмежування між злочином та кримінальним проступком виступає рівень суспільної небезпеки [3].

З точки зору М. М. Дмитрука, кримінальні проступки можуть бути визначені як система неуправлінських проступків та злочинів, які пов'язані закономірними, типовими, загальними ознаками, що тягнуть відповідні рівню суспільної небезпеки кримінально-правові наслідки у виді покарань, альтернативних позбавленню волі, а також відсутність судимості [4, с. 14].

Так, кримінальний закон за підставу розмежування ступеня тяжкості злочину використовує певний вид покарання — позбавлення волі та його розмір не більше 5 років.

Отже, вважаємо, що доцільним та обґрунтованим є віднесення причетного діяння до злочину середньої тяжкості до кримінальних проступків, із застосуванням до таких осіб покарань, які будуть встановлені за правопорушення даного виду. Реалізація такої відповідальності має бути в розрізі загальної концепції внесення категорії проступку до кримінального законодавства України, на тих же підставах, із застосуванням відповідних заходів державного примусу та кримінально-правових наслідків.

При застосуванні кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового впливу до осіб, винних у вчиненні причетності до злочину, варто керуватися загально встановленими та регламентованими принципами притягнення до кримінальної відповідальності та покарання.

Причетність до тяжких та особливо тяжких злочинів необхідно визначати як суспільно небезпечні діяння на підставі їхньої суспільної небезпеки. Суспільна небезпека причетних діянь до злочинів такої тяжкості в дійсності визначається всіма суб'єктивними та об'єктивними ознаками складу злочину. Відповідно причетність до особливо тяжкого злочину характеризується більш високим ступенем суспільної небезпеки, тяжкістю завданих чи можливих наслідків тощо. Провідними і визначальними для суспільної небезпеки причетного до тяжкого чи особливо тяжкого злочину є об'єктивні ознаки діяння, а серед них — об'єкт і наслідок злочину.

Для того щоб диференціювати суспільну небезпеку причетних діянь до тяжких чи особливо тяжких злочинів, слід використовувати такі показники, як характер і ступінь суспільної небезпеки основного (попереднього) діяння. Характер суспільної небезпеки визна-

чається поєднанням ознак об'єкта посягання (категорії порушених злочином суспільних відносин), злочинних наслідків (фізичних, економічних тощо), формою вини (умисної або необережної).

Ступінь суспільної небезпеки причетності до злочину — це кількісна характеристика суспільної небезпеки, шкоди, збитків та наслідків від такого діяння.

Отже, аналіз характеру суспільної небезпеки причетності до злочину, встановлення кримінально-правової природи такого правопорушення дають змогу чітко розмежувати та встановити критерії оцінки протиправності поведінки особи. В основу відмежування покладено загально визнану та законодавчо встановлену класифікацію злочинів по характеру та ступеню суспільної небезпеки, виходячи з чого пропонуємо:

— по-перше, причетність до злочину невеликої тяжкості не становить суспільної небезпеки та не вимагає застосування заходів кримінально-правового впливу;

— по-друге, причетність до злочину середньої тяжкості визначити як кримінальний проступок і застосовувати у таких випадках відповідні до характеру протиправності цієї категорії правопорушень кримінально-правові обмеження щодо причетної особи;

— по-третє, причетність до тяжких та особливо тяжких злочинів визначити як суспільно небезпечне, протиправне діяння — злочин.

Однак винятком виступає недонесення про злочин. Так недонесення про злочин невеликої чи середньої тяжкості не становить суспільної небезпеки, а недонесення про тяжкий та особливо тяжкий злочин відносимо до категорії кримінального проступку, в силу соціальної обумовленості, критеріїв визначення кримінально-правової заборони та характеру суспільної небезпеки даного протиправного діяння.

Л і т е р а т у р а

1. *Севастьянова Т. Є.* Малозначність діяння за кримінальним законодавством України : автореф. дис. ... канд. наук / Т. Є. Севастьянова. — К., 2003. — 16 с.

2. *Бантшишев О.* Значення поняття «малозначність діяння» для вирішення питання про кримінальну відповідальність / О. Бантшишев, Є. Суслев // *Юридичний радник.* — 2009. — № 1 (27). — С. 94—96.

3. *Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів* : Указ Президента від 08.04.2008 року. № 311/2008.

4. *Дмитрук М. М.* Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М. М. Дмитрук. — Одеса, 2012. — 20 с.